

si bé el posa en la llista dels «Cristians vells de la parte de Levante», és com l'últim de la llista, allí on començarà la dels «cristianos nuevos».

El *Rept.* de Val. situa *Torbedal*, nom que sur molt repetit en el *Rept.* de Múrcia del 1270. «J. Go, cristiano novo, tene en *Turbedal* 56 taffullas» (p. 41); i altres 15 cites en aquesta i variants semblants (*Torbedal*, 131.33) i *Torpedal* (132, 238, 133.8). La variant amb *p* revela un compost on la *-b* s'ensordí com final de mot. Potser *turb* *āt-tāl^c* 'la terra de la costa': mot de l'arrel panaràbiga *tl^c* 'pujar' («ascendere» *RMa*, 254, 136). *tal^ca* «rampe, montés»; *tal^c* «côté, plage visible» (Belot).

¹ 'Llert', llogaret damunt l'esq. de l'Ésera, al peu del *Turbó*. — ² Raonaments no infundats de vegades, però sempre simplistes, com rebutjar que *puig* vingui de *PODIUM*, comentant Balari, perquè: «los cerros han existido antes que los circos y hubieron de llevar algún nombre». — ³ Manca informació per veure quin valor pot tenir un epigràfic *Turbo* que Whatmough (*Di. Anc. Gaul*, p. 9) col·lecciona junt amb casos d'alternança *v/o* (86, 84). Sembla que Horaci l'usa com nom d'un gladiador.

Turcàs, *Turcatxo*, V. T. (misc. moss.) *Turcó*, V. ²⁵ *Torcó Turdonell*, V. vol. I, 286 *Turell*, V. *Torell Tureta*, V. *Tura*

TÚRIA

El riu de València, provinent de Terol i de les muntanyes d'Albarrasín.

L'opinió d'alguns que *Túria* no fou d'ús popular fins al S. XVIII, encara que pot ser exagerada, no manca de bons fonaments. El cert és que no he pogut posar la mà a dades cristianes anteriors al S. XVII: com la de Mayans i una altra que en cita López Vargas en la seva bibliografia de 1774. En contrast amb la copiosa informació que es dona de les seqües de *Favara*, ⁴⁰ *Tormos*, *Quart* i *Mislata*, que en prenen aigües.

En temps romans, prou. *Turia* en SaHusti (II, 46.6) en P. Mela (II, 66), en el geògraf Vibius Sequester (S. IV), i en el seu coetani, el poeta cristià Claudià; una variant *Turium*, neutre, en Plini (III, 20). Ciceró fins i tot hi forma un deriv. adjectiu *turiensis*, referent a la rodalia del riu (*Pro Balbo*, 5); cf. Schulten, *Sertorius*, p. 17. I algun altre reflex: «*Turia*: nomen fluminum» (*CGL* v, 487, 17; Keil, *Grammatici Lat.* II, 143, 17), de glossadors en vaga recerca d'un sentit etimològic.

Quant a l'*ETIM*. Ilunyana, ens haurem d'atenir a la norma establerta en el nostre *Onomasticon*, d'abstenir-nos essencialment, o guardar una rigorosa i reticent reserva, com ho hem fet, radicalment, amb *BARCINO*, *ROMA*, *PARISIIS*, *MAGO* (*Maó*) etc. Només escau arriscar-se un poc més quan hi ha un visible lligam lingüístic amb noms coetanis: com en *TARRÀCO/Tàrrrega*; *Ebre/IBERI/IBA(ICA)*; *Tec/Tatzó* (*TECIDON*) (quell com d'això àdhuc en *SUCRO flumen/SUCRO oppidum* ⁶⁰

(veg. l'art. *Sueca*): per això ens sentim prou segurs en el lligam següent.

Com ja va dir Schmoll (*Spr. d. Vorkelt. Idg. Hisp.*, p. 114) — i jo ho tenia ja escrit en una cèdula de 1957 — és inseparable de *Teruel* 'Terol': *TURIOLUM* ha de ser derivat de *TURIA* «perquè aquest riu hi neix». Bé, no és que hi neixi, però allí és o esdevé un riu important, per la confluència de dos menors, si bé considerables: l'*Aljambra*, li ve de Nord, i el *Guadalaviar* de l'Oest, del muntanyam d'Albarrasín.

Fora d'això què podem dir de ferm? Negar més que afirmar; deixant-ho per al S. XXI en què gràcies al llibre present; si s'arribés a publicar del tot... (i potser per troballes futures) es comptarà amb bases més amples, ancorades en la bona crítica.

Una opinió prestigiosa i que semblava seductora, l'emeté Simonet (*Glos. Mozàrabe*): vindria del basc *çuri*, amb article *çuria* 'el blanc', que ell suposa existent en ibèric, i que hauria estat traduït pels àrabs com *Wad al-abjad* 'el riu blanc'. Ho apuntala grafiant-ho *tzuria* (tendenciosa *tz*), i amb l'opinió de Fernández Guerra (més apriorístic, encara, i temerari que ell), que seria el que Avienus anomena «flumen *canus*». Identificació ben hipotètica: car Avienus només parla d'un riu blanquinós' (*canus*), com tants, i no es veu pas que parli justament del Túria. Cert que és *Guadalaviar*. Però si donen com sobreentesa (ell i els altres que el copien: SSiv., Mateu-Llopis, *BABL* xix, 145) l'equació amb «*tzuria*» és per la vaguetat de llurs coneixements poliglòtics: recordant l'equació angl. *ten* = al. *zehn*, *to* = *zutide* = *zeit*. Però això és per una evolució estrictament alemanya. No hi ha cap fonament per creure que hagi existit un ibèric *turi* 'blanc'.

Bé, és *Guadalaviar*. De tota manera no tem que aquest nom de riu blanc se li aplica en terra aragonesa, sobretot a Terol i d'allí en amunt, on sí que és blanc i clar.

Però a l'Horta... és rogenc. Com ja deia Claudià, en un bell hexàmetre:

«flōribūs et rōsēis / fōrmōsus Tūrīā rīpis»
(el formós Túria florit dels marges rogencs')

Ben cert allò que diu Jaume Roig, *Spill*: «*Hueta viar*, / lo seu riu... blanc?, / com si fos fanc, / o munt de fems / en antic temps / lo dissipà / València / --» (v. 7288 ss.): rient-se sorneguer de la blancor, que li veu només la seva erudició atàbiga; cert que E. Beüt anomena «Camins d'argent» el Túria (bon opuscle 1950), però és perquè ho havia d'usar com poètic títol del seu bell llibret.

El que és d'argentat, en terra valenciana no en té res: reconeguem que és rogenc, força tèrbol (no se'n treu poca collita, da-li amb adobs)... o sec del tot. Recordem la dita de l'amable, però insubornable, Josep Pla quan l'hi mostraren. — Bé, amics, bé, ja teniu bon espai, per fer-hi coses... i cases... Fora de Jaume Roig, quin altre antecedent hi ha del nom *Guadalaviar*, sí el del *Rept.*, però això ja és dels escribes i alfaquins moros, no pas de la pagesia de l'Horta ni del terme de València. Més no es veu. Sempre degué usar-se el nom ibero-romà. Negui-ho o afirmi-hi qui gosi, no jo.